

Noen problematiske begreper i nasjonalregnskapet – et historisk tilbakeblikk

Tore Halvorsen og Tor Skoglund

Nasjonalregnskapets oppgaver er ikke bare knyttet til tallfesting. Selve begrepsapparatet, og navnsettingen av begrepene, er i seg selv viktig for å forstå, analysere og kommunisere om ulike elementer i samfunnsøkonomien. «Fastlands-Norge» er eksempel på et begrep som brukes hyppig uten at brukerne alltid har klart for seg hvordan begrepet er definert.

Innledning

Etter at nasjonalproduktet og andre nasjonalregnskapsstørrelser ble introdusert for det politiske miljøet i det første nasjonalbudsjettet etter annen verdenskrig, tok det noen år før begrepsapparatet fikk allmenn aksept. Nasjonalbudsjettene kom imidlertid etter hvert inn i faste former med publisering som årlige Stortingsmeldinger, og SSB ga i 1952 ut en omfattende publikasjon med nasjonalregnskapstall. Snart erobret nasjonalregnskapet posisjonen som et sentralt fundament for samfunnsøkonomisk analyse og debatt. Vi skal i denne artikkelen se på noen av de begrepene i nasjonalregnskapet som har vært gjenstand for diskusjoner opp gjennom årene. I noen tilfeller har begreper skiftet navn, andre ganger helt gått ut eller definisjon og innhold har vært sterkt omdiskutert. Artikkelen bygger i hovedsak på Halvorsen, Simpson og Skoglund (2011).

Fra eierinntekt til driftsresultat

Nasjonalregnskapspublikasjonen fra 1952 inneholdt et fyldig tekstavsnitt med oversikt over systemet og definisjon av begrepene, i tillegg til mange tabeller med tall. Et av de sentrale begrepene var faktorinntekt som ble definert som nettonasjonalprodukt fratrukket indirekte skatter og tillagt subsidier. Videre het det: «Faktorinntekten splittes i lønn og eierinntekt. Som lønn regner en all inntekt opptjent i andres tjeneste. *Eierinntekten* viser den rest som står til disposisjon for bedriftenes eiere (derunder selvstendig arbeidende uten leid hjelp) til renter av fremmedkapital og som godtgjøring for eget arbeid og egen kapital» (SSB 1952, s. 23).

Fordelingen av faktorinntekten på lønn og eierinntekt ble senere brukt i flere analyser av inntektsfordelingen i norsk økonomi, blant annet i Aukrust (1956). Med utgangspunkt i nasjonalregnskapstallene påviste Aukrust at den såkalte funksjonelle inntektsfordelingen endret seg med konjunktorene: I dårlig tider var lønnsandelen høy og eierinntektsandelen tilsvarende lav, mens det omvendte var tilfellet i gode tider. Han fant også ut at

denne sammenhengen var mest markert for eksportnæringene, mens for de næringene som produserte for hjemmemarkedet, var inntektsfordelingen mye mer stabil. Denne erkjennelsen ga senere grunnlaget for den såkalte hovedkursteorien for priser og lønninger. Mens eksportnæringene må tilpasse seg verdensmarkedets priser, kan de skjermede næringene dekke stigende kostnader ved å sette prisene opp.

Utover på 1960-tallet publiserte SSB ny inntekts- og regnskapsstatistikk som ga klare indikasjoner på at eierinntektstallene i nasjonalregnskapet kunne være overvurdert. I Norges Handels- og Sjøfartstidende skrev direktør Johan Seland i Norges Rederforbund i 1971 en stor artikkel med overskriften «Skjebnesvangre feil i nasjonalregnskapet». Bakgrunnen for Seland og flere næringslivslederes indignasjon var at de ikke ville ha på seg at eierne, antakelig feilaktig, hadde blitt tillagt store inntekter som både politikerne og lønnstakerne gjerne ønsket en større andel av. I 1973 publisert så SSB tall fra en omfattende hovedrevisjon av nasjonalregnskapet med vesentlig lavere tall for eierinntekten i norsk økonomi, blant annet 50 prosent lavere tall for industrien. Ved presentasjonen av de reviderte tallene understreket SSB at eierinntekten, som beregnes som en residual, er blant de mest usikre størrelsene i nasjonalregnskapet.

Kritikken fra næringslivet gjaldt imidlertid ikke bare størrelsen på eierinntekten, men også selve navnet. I en lederartikkel i Arbeidsgiveren, medlemsblad for Norsk Arbeidsgiverforening (forløperen til Næringslivets Hovedorganisasjon) fra mars 1978, heter det: «Begrepet «eierinntekt» er imidlertid egnet til å villed. Spesielt i forbindelse med tariffrevisjonene griper mange fatt i beregningen av «eierinntekten» og tolker tallene som en utvikling av eiernes og aksjonærenes overskudd – profit – penger som trekkes ut av bedriften til personlig forbruk. Dette er selvfølgelig helt feilaktig, noe Statistisk Sentralbyrå også er klar over. Norsk Arbeidsgiverforening har pekt på at uttrykket skaper misforståelser, men fremdeles anvendes det i Byråets oversikter». I august 1978 sendte imidlertid SSB ut en pressemelding med følgende innhold: «Statistisk Sentralbyrå har nå bestemt at eierinntektsnavnet skal utgå og erstattes med driftsresultat. Navneskiftet vil i praksis først skje fra nyttår fordi enkelte publikasjoner som nå er under

Tore Halvorsen er seniorrådgiver ved Seksjon for nasjonalregnskap (toh@ssb.no)

Tor Skoglund er seniorrådgiver ved Seksjon for nasjonalregnskap (tsk@ssb.no)

trykking, inneholder det tidligere navnet. Bestemmelsen om navneskiftet er fattet som følge av den offentlige debatt om spørsmålet i begynnelsen av året. Byrået har i mellomtiden tatt spørsmålet opp med viktige brukere av nasjonalregnskapstallene og har på grunnlag av de råd som er gitt, fattet beslutningen om navneskifte» (Aktuell statistikk nr. 297/78). De første årene ble «inntekt av kapital og av eget arbeid» føyd til i parentes. Driftsresultat, som ble oppfattet som et mindre kontroversielt navn enn eierinntekt, har siden vært den offisielle betegnelsen i nasjonalregnskapet.

Renter, finanskapital og produksjonsfaktorer

Det norske nasjonalregnskapet var fra starten av konsentrert om realøkonomien. Det ble lagt opp som en detaljert beskrivelse av vare- og tjenestestrømmer i samfunnet, og med vekt på å tilrettelegge tallene for grundige analyser av produksjons-, konsum- og investeringsaktiviteter. Det ble også vist hvordan resultatet fra produksjonsvirksomheten ble fordelt som inntekt for innsatsfaktorene arbeid og kapital, og med eierinntekt, senere kalt driftsresultat, som saldpøst.

Dette fokuset på realregnskapet kan forstås ut fra flere forhold, men sentralt står professor Ragnar Frisch¹ sitt teoretiske arbeid med nasjonalregnskapets begrepsverden der han i søken etter et system for en samlet oversikt over økonomien skilte skarpt mellom realøkonomi og finansøkonomi. Realøkonomien kretser om «fysiske varer og tjenester – ting som kan defineres selv om eiendomsrett til dem ikke kan fastlegges», mens finansøkonomien handler om «fordringer og gjeld mellom fysiske og juridiske personer».² Det skarpe skillet som Frisch postulerte satte sine spor hos hans elever, blant dem SSBs Petter Jakob Bjerve og Odd Aukrust.

Skillet mellom finans- og realøkonomi skinte også igjennom i måten renter ble behandlet på i det norske systemet. I den tidlige internasjonale litteraturen om nasjonalregnskap var det vanlig å betrakte lånerenter som belønning til produksjonsfaktoren kapital. Dette bygde på det syn at lånekapital kan knyttes til realkapital i produksjonsvirksomheten.

I Norge så en litt annerledes på dette. Produksjon av varer og tjenester foregår gjennom innsats av arbeidskraft og realkapital og disse produksjonsfaktorene mottar sin avlønning gjennom henholdsvis lønnskostnader og driftsresultat. Avkastning på produksjonskapitalen vil eksistere uavhengig av forekomsten av lånetransaksjoner, og finanskapital i form av låneopptak eller såkalt fremmedkapital, ble av de norske økonomene *ikke* betraktet som faktor i produksjonen. Ergo kan lånerenter ikke betraktes som avlønning av produksjonsfaktoren kapital og skal i tråd med dette ikke trekkes inn som kostnader i beregningen av produksjonsresultatet

(driftsresultat). Eller som Odd Aukrust uttrykte det: «...det riktige er å behandle renten *ikke* som en belønning til produksjonsfaktoren kapital, men som en *inntektsoverføring*».³ Lånerenter ble altså tolket som en *fordelingsmekanisme* som sørger for at kreditorer blir tilgodesett med avkastning på sine fordringer.

Lånerenter føres i dagens nasjonalregnskap i den delen som beskriver inntektsfordeling, i tråd med det opprinnelige norske synet. Synet på finanskapital og føringen av renter i nasjonalregnskapet er imidlertid noe som fortsatt diskuteres blant økonomer, se for eksempel Keuning (1999). I de nye internasjonale retningslinjene for nasjonalregnskap, som Norge vil følge fra 2014, er det også åpnet for å beregne såkalte *kapitaltjenester*, der lånerenter er tatt hensyn til i en samlet beskrivelse av kapitalens bidrag inn i produksjonen.

Bruttonasjonalprodukt (BNP) og bruttonasjonalinntekt (BNI)

Det norske synet på renter kom også til syne gjennom bruk av betegnelsen *bruttonasjonalinntekt*. Den størrelsen ble definert som bruttonasjonalprodukt tillagt lønn, renter og utbytte mottatt fra utlandet og fratrukket tilsvarende betalt til utlandet. BNP uttrykker altså den merverdi som skapes gjennom produksjon i et land, mens BNI også tar hensyn til avkastningen som landet har av fordringer på andre land i beregning av samlet inntekt som tilfaller landets innbyggere.

Det at ordet inntekt ble brukt i denne sammenhengen er det avgjørende her. I de internasjonale retningslinjene for nasjonalregnskap ble nemlig denne størrelsen på engelsk opprinnelig betegnet *Gross National Product*, noe som ga assosiasjoner til at fordringer på utlandet i form av eierskap til finanskapital stilt til rådighet for utenlandsk produksjon, var ensbetydende med kreditorenes direkte deltakelse i den utenlandske produksjonsaktiviteten, og at renter og utbytte er en form for belønning for denne innsatsen. For å unngå denne misoppfatningen ble betegnelsen senere⁴ endret til *Gross National Income* i de internasjonale retningslinjene, helt i tråd med den norske tenkemåten.

En annen side ved BNP som har vært diskutert siden nasjonalregnskapets oppstart, har vært bruken av *bruttonasjonalprodukt* versus *nettonasjonalprodukt*. Forskjellen mellom de to størrelsene er som følger: Bruttonasjonalproduktet framkommer ved å måle den totale verdien av all produksjon i løpet av en periode og trekke fra verdien av produktinnsats i form av alle varer og tjenester som brukes opp i produksjonsprosessen, for eksempel råvarer og energi i industrien. Her har en imidlertid ikke tatt hensyn til at bruken av den faste produksjonskapitalen (maskiner, bygninger, transportmidler) også har en kostnad gjennom slitasje og elde. Ved å beregne og korrigere BNP for dette *kapitalslitet* kommer en fram til nettonasjonalproduktet (NNP).

¹ Ragnar Frisch var professor ved Universitetet i Oslo i perioden 1931 – 1965. Han fikk den første Nobelprisen i økonomi i 1969 og regnes internasjonalt som en av nasjonalregnskapets pionerer.

² Kilde: Bjerve (1996), s. 8.

³ Aukrust (1948).

⁴ Endringen skjedde ved overgangen til SNA 1993.

Dersom en er ute etter et mål på samfunnets totale inntekt eller materielle velstand synes NNP å være en bedre egnet størrelse enn BNP, nettopp fordi en da har fått tatt hensyn til flere kostnader ved å produsere enn det BNP gjør. Det kan derfor synes som et paradoks at BNP er den størrelsen som er mest brukt. Det er to hovedårsaker til dette. For det første kan det hevdes at BNP er en mindre usikker størrelse sammenliknet med NNP fordi kapitalslit er en beregnet og ikke observert variabel i nasjonalregnskapet. Særlig i sammenlikninger mellom land vil dette kunne slå ut fordi metodene for beregning av kapitalslit kan være ganske forskjellige fra land til land⁵. For det andre er interessen for nasjonalproduktet ofte knyttet til analyse av den konjunkturmessige utviklingen i produksjonen i et land i stedet for et mål på landets samlede inntekt eller velstand. I denne sammenhengen er BNP et vel så egnet mål⁶ som NNP.

Faktorinntekt

Faktorinntekt, summen av lønnskostnader og driftsresultat, var i mange år et viktig begrep i nasjonalregnskapet. Det ble brukt både som totaltall for hele økonomien og som grunnlag for analyse av næringene. Begrepet ble imidlertid tatt ut i System of National Accounts (SNA) 1993⁷. Etter at nasjonalregnskapet innførte den nye standarden ved hovedrevisjonen 1995, har faktorinntekten ikke vært en del av nasjonalregnskapets tabellverk. Et argument for å gå bort fra dette begrepet var at det ikke bare er arbeidskraft og realkapital som kan betraktes som faktorer i produksjonen, og som avlønnes gjennom henholdsvis lønnskostnader og driftsresultat. Også avgifter knyttet til produksjon som betales til det offentlige kan sies å være en betaling for etablering og opprettholdelse av infrastruktur som er en nødvendighet for at produksjonsvirksomhet skal kunne foregå i et land. Et annet moment var at en del land hadde operert med bruttoprodukt til såkalt faktorpris eller faktorkost, definert med dagens definisjoner, som bruttoprodukt (i basisverdi) fratrukket netto næringskatter. Innføringen av produksjon og bruttoprodukt i basisverdi i 1993 SNA kan sies å ha gjort faktorinntekt eller bruttoprodukt til faktorkost mindre relevant.

I Norge var bruttoprodukt (eller produksjon) til faktorkost aldri i bruk i nasjonalregnskapet. Nasjonalregnskapets pionerer Ragnar Frisch og Odd Aukrust⁸, så ingen nytte i dette begrepet og fastholdt at bruttoprodukt fratrukket kapitalslit og netto avgifter på produksjonen var en inntektsstørrelse og ikke et mål på produksjonen. Derimot var det i Norge, som tidligere nevnt, en sterk tradisjon for å analysere faktorinntekten og

fordelingen av denne på komponentene lønnskostnader og driftsresultat. Det var derfor en viss motstand mot at begrepet faktorinntekt ble fjernet i nasjonalregnskapets tabeller fra enkelte analysehold i Norge. Dette begrepet er for eksempel fortsatt i bruk i rapportene fra Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene.

Privat og offentlig konsum

Ved hovedrevisjonen 1995 ble nasjonalregnskapet som nevnt tilpasset nye internasjonale retningslinjer fra SNA 1993, og dessuten retningslinjer fra European System of Accounts (ESA) 1995. Samtidig ble det foretatt en omfattende gjennomgang og revisjon av nasjonalregnskapets kilder, beregningsmetoder og begrepsapparat. Det ble innført mange nye størrelser som måtte gis norske navn, og samtidig ble navnetilsettingen på flere av de gamle størrelsene også vurdert.

Et av resultatene av hovedrevisjonen var at opplegget for konsumberegninger i nasjonalregnskapet ble betydelig endret, både begrepsmessig og innholdsmessig. Flere nye navn ble innført, blant annet ble «privat konsum» og «offentlig konsum» erstattet av henholdsvis «konsum i husholdninger» og «konsum i offentlig forvaltning». Betegnelsen «privat» ble dermed fjernet fra terminologien, mens husholdningsbegrepet ble sterkere framhevet. De nye begrepene ble definert med utgangspunkt i husholdningenes og forvaltningsorganenes egenfinansierede utgifter. Ideelle organisasjoner («non-profit»-institusjoner som i stor grad finansieres av det offentlige) ble innført som en ny hovedgruppe både på konsum- og produksjonssiden. Samtidig ble personlig og kollektivt konsum innført som alternative konsuminndelinger. Personlig konsum omfatter konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner pluss det som ble kalt individuelt konsum (konsum som kan knyttes til enkeltindivider) i offentlig forvaltning.

Mange brukere av nasjonalregnskapet har imidlertid fortsatt å bruke de gamle betegnelse privat og offentlig konsum. Disse navnene brukes også i dag av blant annet Finansdepartementet og Norges Bank.

Ved hovedrevisjonen ble det også innført et grunnleggende skille mellom markedsrettet og ikke-markedsrettet virksomhet. Markedsrettet virksomhet er virksomhet hvor salgsinntektene normalt overstiger produksjonskostnadene. Ikke-markedsrettet virksomhet omfatter områder hvor produktene ikke omsettes i noe marked eller selges til så lave priser at de ikke dekker produksjonskostnadene. Den tidligere betegnelsen «næringsvirksomhet» forsvant fra nasjonalregnskapets terminologi.

Fastlands-Norge

Oljevirkosmheten trådte inn i norsk økonomi tidlig på 1970-tallet. I Økonomisk utsyn over året 1975 omtales for første gang BNP eksklusiv oljevirkosmhet. Senere ble også sjøfarten trukket ut. Begrepet Fastlands-Norge ble deretter brukt i ulike økonomiske analyser, blant annet i Økonomisk utsyn, utover på 1980-tallet. Først i

⁵ En annen side er at BNP rett og slett er lettere tilgjengelig enn NNP for de fleste land.

⁶ En diskusjon om bruk av produksjonsverdi versus bruttoprodukt i makroøkonomiske analyser finnes i Holmøy og Todsén (2007).

⁷ SNA gir en detaljert oppskrift på hva et nasjonalregnskap skal inneholde. En ny versjon, SNA 2008, skal etter planen innføres ved en hovedrevisjon i 2014.

⁸ Aukrust (1992), s. 8.

1989 ble begrepet introdusert og definert i det norske nasjonalregnskapet: «Når en definerer omfanget av fastlands-Norge, forsøker en å ekskludere virksomhet som er innenlandsøkonomien fremmed i den forstand at produksjonen ikke griper særlig direkte inn i innenlandsetterspørselen etter de aktuelle varer og tjenester» (SSB 1989, s. 120).

Fastlands-Norge har i de siste 20 årene vært et fast innslag i nasjonalregnskapets næringstabeller og tabeller over makroøkonomiske hovedstørrelser, og BNP for Fastlands-Norge er kanskje det mest brukte nasjonalregnskapsaggregatet. Størrelsen er i dag definert som summen av bruttoproduktene i alle næringer utenom utvinning av råolje og naturgass, tjenester tilnyttet utvinning av råolje og naturgass, rørtransport med råolje og naturgass og utenriks sjøfart og supplyvirksomhet.

Det er flere ulike momenter som har ført til at Fastlands-Norge har blitt et sentralt begrep i makroøkonomisk analyse og nasjonalregnskapets tabeller. Oljevirkomheten trekkes ut blant annet fordi virksomheten har et spesielt produksjonsbegrep – ved at det inkluderer uttak av en ressursrente – som gir ekstraordinært høyt forhold mellom produksjon og ressursinnsats sammenliknet med andre næringer. Denne virksomheten har etter hvert fått en svært dominerende plass i norsk økonomi, samtidig som oljen historisk har vært gjenstand for store prisfluktuasjoner. Endringer i oljevirkomheten vil ofte «forstyrre» konjunkturanalyser. Utviklingen i bruttoproduktet sier som oftest lite om utviklingen i sysselsettingen. Størrelsen på produktinnsatsen er imidlertid sammen med næringens investeringer svært viktig for aktiviteten i resten av økonomien. Sjøfarten trekkes ut fordi både produksjonen og faktoreterspørselen i mindre grad er integrert i den innenlandske økonomien.

Begrepet Fastlands-Norge i nasjonalregnskapet bygger imidlertid ikke på en geografisk⁹ avgrensing av norsk økonomi. Både virksomheten på Svalbard og ved norske ambassader og militærleirer i utlandet er inkludert. På den annen side er kontorene til oljeselskaper og rederier på norsk jord ikke definert som en del av Fastlands-Norge.

Frie banktjenester - FISIM

Banksektoren har alltid blitt behandlet spesielt i nasjonalregnskapet fordi en stor del av bankenes produksjonsinntekter består av en beregnet rentemargin, det vil si forskjellen mellom renteinntekter på utlån og renteutgifter på innlån. Ved hovedrevisjonen i 1995 ble betegnelsen «frie banktjenester» erstattet med den noe tyngre, men mer presise betegnelsen «indirekte målte bank- og finanstjenester» i nasjonalregnskapet. Navnet er oversatt fra den engelske betegnelsen «Financial

Intermediation Services Indirectly Measured», forkortet FISIM.

Produksjonen av disse tjenestene har alltid vært inkludert i nasjonalregnskapets tall for finansnæringen, men ble fram til 2006 regnet som en korreksjonspost og trukket fra ved beregning av BNP totalt. Ved hovedrevisjonen i 2006 tilpasset nasjonalregnskapet seg en EU-forordning som krever at disse tjenestene blir fordelt på brukerne av disse tjenestene (Brathaug m.fl. 2006) Dette påvirket også hovedstørrelsene i nasjonalregnskapet og førte til at BNP ble noe høyere enn tidligere beregnet.

Verdiskaping

«Verdiskaping» er egentlig ikke et begrep i nasjonalregnskapet, men brukes i noen sammenhenger som et alternativt og mer populært uttrykk for bruttonasjonalproduktet, både som total og fordelt på næringer eller fylker. Det har viste seg at dette kan være et bokstavig talt «verdilatet» begrep. Den definisjonen SSB bruker, og som er internasjonalt anbefalt, rimer ikke alltid med hva folk flest oppfatter som verdiskapende virksomhet. I august 2010 hadde mange aviser og andre medier flere oppslag om dette temaet basert på SSBs tall for bruttoprodukt (verdiskaping) i fylkesfordelt nasjonalregnskap. Mange, blant annet næringslivsfolk fra distrikt-Norge, karakteriserte SSBs tall som «tullete» og «meningsløse». De som uttalte seg viste ofte liten forståelse for at tjenesteytende virksomhet, som finans-tjenester, advokattjenester og offentlig forvaltning, skal regnes som verdiskapende aktiviteter. Det er blant annet slik virksomhet som bidrar til at Oslo framstår som fylket med høyest verdiskaping.

For mange fortoner det seg nok også underlig at narkotikaomsetning, prostitusjon og smugling skal inkluderes i bruttonasjonalproduktet og dermed regnes som verdiskapende virksomhet. De internasjonale standardene for nasjonalregnskap sier imidlertid klart at slike illegale aktiviteter skal være en del av produksjonsbegrepet ettersom dette representerer en frivillig handel mellom kjøper og selger. De siste årene har det vært et økende internasjonalt press på landene for å beregne verdien av de illegale aktivitetene i nasjonalregnskapet, og norske tall er presentert i Evensen (2011).

Avslutning

En av nasjonalregnskapets viktigste oppgaver er å tjene som et faktabasert verktøy for informasjon og kommunikasjon om norsk samfunnsøkonomi. I nasjonalregnskapet må alle begreper være presist definert. Det er av og til en krevende oppgave å lage begreper som både har et hensiktsmessig innhold i forhold til den analytiske bruken og som har en betegnelse som ikke fører til misforståelser. Når det gjelder definisjonene må nasjonalregnskapet bygge på internasjonale anbefalinger, mens man har større frihet i den norske navnsettingen.

⁹ I bedrifts- og foretaksstatistikk basert på registeropplysninger benyttes derimot den geografiske dimensjonen i definisjonen av Fastlands-Norge. Her ser en på hvor bedriften er registrert og ikke hvilken næring den tilhører.

Referanser

- Aukrust (1948): Noen bemerkninger om nasjonalinntekts-terminologi. *Stimulator*, nr. 6 1948.
- Aukrust (1956): Den funksjonelle inntektsfordeling i Norge belyst ved nasjonalregnskapsdata. *Statsøkonomisk Tidsskrift* nr. 4 – 1956.
- Aukrust, Odd (1992): The Scandinavian Contribution to National Accounting, Paper for The IARIW twenty-second general conference, Flims, Switzerland August 30 – September 5, 1992, Discussion Paper No. 73, Statistisk sentralbyrå. Også trykket i Z. Kenessey (ed.): *The Accounts of Nations*, Amsterdam: IOS Press 1994.
- Bjerve, Petter Jakob (1996): Contributions of Ragnar Frisch to National Accounting, Documents 96/21, Statistisk sentralbyrå.
- Brathaug, Ann Lisbet, Erling Joar Fløttum, Tore Halvorsen, Knut Sørensen og Steinar Todsens (2006): Reviderte nasjonalregnskapstall 1970-2005. Ny føring av banktjenester hever nivået på BNP, *Økonomiske analyser* 6/2006, Statistisk sentralbyrå.
- Evensen, Trude Nygård (2011): Illegal økonomi i nasjonalregnskapet, Notater 16/2011, Statistisk sentralbyrå.
- Halvorsen, Tore, Liv Hobbelsstad Simpson og Tor Skoglund (2011): *Nasjonalregnskapets historie i Norge. Fra fri forskning til lovregulert statistikk*, Sosiale og økonomiske studier 112, Statistisk sentralbyrå.
- Holmøy, Erling og Steinar Todsens (2007): Bruttoproduct – et overforbrukt begrep? *Økonomisk forum* nr. 6 2007.
- Keuning, Steven (1999): The role of financial capital in production. *The Review of Income and Wealth*, Series 45, Number 4, December 1999.
- SSB (1952): *Nasjonalregnskap 1930-1939 og 1946-1951*, Norges offisielle statistikk XI. 109.
- SSB (1989): *Nasjonalregnskapsstatistikk 1987*, Norges offisielle statistikk B 878.
- Commission of the European Communities, International Monetary Fund, Organisation for Economic Co-operation and Development, United Nations, World Bank (1993): *System of National Accounts 1993*. Brussels/Luxembourg, New York, Paris, Washington D.C.